

Faust Vrančić, 470. godišnjica rođenja

Faust Vrančić, svećenik, biskup, jezikoslovac, leksikograf, diplomat, izumitelj (Šibenik, 1. 1. 1551. – Venecija, 20. 1. 1617.). Porijeklom je iz ugledne šibenske obitelji koja se spominje već u 14. stoljeću. Školovao se u Ugarskoj, a potom je otišao na studij u Padovu i Veneciju (1568. – 1569.). Ondje je Vrančić pokazao iznimno zanimanje za filozofiju, fiziku i matematiku. Svestran je i kao poznavatelj nekoliko jezika, a proučavao je i velikane poput Bacona, Descartesa, Galileja, Hofmanna... Nakon studija, 1571. vratio se u Šibenik, ali je ubrzo ponovno otišao stricu u Ugarsku, gdje se bavio znanstvenim radom. Od 1594. boravio je u Šibeniku i Italiji. Kako mu je supruga umrla rano, zaređio se 1600. godine. Ušao je u Kongregaciju sv. Pavla u Rimu, u red barnabita. Bio je upravitelj biskupskih dobara te je imenovan tajnikom rimsko-njemačkog cara i hrvatsko-ugarskoga kralja Rudolfa II za Ugarsku i Transilvaniju. Odrekavši se 1608. biskupske časti, nastavio je borbu protiv reformacije. U Rimu je radio i na svojoj novoj knjizi o strojevima, za što je 1614. dobio povlasticu od francuskog kralja Luja XIII., a 1615. od toskanskoga vojvode Cosima II. de' Medici. Te je godine u Rimu teško obolio. Na putu prema domovini, preminuo je u Veneciji. Pokopan je u crkvi sv. Marije od Milosti u Prvić Luci na otoku Prviću.

Istraživao je mnoga područja, a rezultate svoga rada objavio je u nekoliko knjiga. Ostavio je iza sebe i nekoliko rukopisa, gotovo sve na latinskom jeziku.

Napisao je knjižicu na hrvatskom jeziku *Život nekoliko izabranih divic* (1606.), o dvanaest ranokršćanskih mučenica. Posvetio ju je opatici i sestrama benediktinkama samostana sv. Spasa u Šibeniku.

Pod pseudonimom Justus Verax Sicensus objavio je knjige: *Logika oblikovana samim svojim dokazima* (*Logica suis ipsius instrumentis formata*, 1608.) te *Kršćanska etika* (*Ethica christiana*, 1610.); oba je djela pod pravim imenom objavio za kratkoga boravka u Veneciji 1616. godine.

U rukopisu su ostala djela *O Slavenima ili Sarmatima* (*De Slavinis seu Sarmatis*), objavljeno tek 1985. na mađarskom jeziku, te *Pravila kancelarije kraljevine Ugarske* (*Regulae cancellariae regni Hungariae*).

Vrlo važno djelo mu je *Dictionarium*. Godine 1595. objavljuje ranije pripreman peterojezični rječnik: latinski, talijanski, njemački, dalmatinski i ugarski. U njega je upisao 5467 latinskih riječi te 3885 hrvatskih. Djelo je pisano leksikografski ispravno, imenice su u nominativu, a glagoli u infinitivu (što ni u kasnijim hrvatskim rječnicima nije dosljedno provedeno. Vrančićev stupac hrvatskih riječi prvi je hrvatski rječnik uopće, što je, zajedno s uvrštavanjem hrvatskoga među "pet najodličnijih europskih jezika", u dodatku Deset Božjih zapovijedi, Vjerovanje, Očenaš i Zdravomariju te popis slavenizama u mađarskom jeziku, što se može smatrati zametkom etimološkoga rječnika.

Najpoznatije mu je djelo *Machinae novae* (*Novi strojevi*), s kojim je već za života stekao svjetsku slavu. Procjenjuje se da je izdano u Firenci 1595. Slijedi izdanje *Machinae novae Fausti Verantii Siceni cum declaratione Latina Italica Hispanica Gallica et Germanica*. Ni na tom izdanju nema godine, a pretpostavlja se da je izdano 1615. ili 1616. godine. U knjizi autor na pet jezika opisuje 56 različitih izuma i uređaja. Izumi su popraćeni s 49 slika-bakroreza velikog formata. Vrančić u knjizi donosi i neka manje poznata tehnička rješenja drugih autora, jer je htio da njegovo djelo služi kao praktičan priručnik. Tako objavljuje mogućnosti uređenja riječnih korita, iznosi projekt žičare i više vrsta mostova. Njegov viseći most sa željeznim lancima prvi su sagradili Amerikanci 1741. godine.

Najpoznatiji je Vrančićev izum *Leteći čovjek (Homo volans)*, konstrukcija padobrana za koji se pretpostavlja da je i iskušan skokom s jednog tornja (kule) u Veneciji. Engleski biskup John Wilkins pisao je kako je Vrančić skočio pred mnoštvom ljudi.

Po mnogim se konstrukcijama vidi kako je Vrančić u mnogome bio ispred svojega doba. Neke od važnijih konstrukcija su:

- *mlin s pomičnim krovom* (vjetrenjača s horizontalnim rotorom s lopaticama kakve imaju današnje turbine),
- *magareći mlin* (veliki kotač koji pokreću zaprežne životinje), kakav se do u 20. stoljeća rabio u cijeloj Panoniji,
- *mlin obješen o stijenu*, s kotačem kakav ima suvremena Francisova turbina,
- *mlin u morskom tjesnacu* (iskorištavanje plime i oseke s akumulacijskim jezerom), kakav se i danas za pogon elektrane pokusno rabi na atlantskoj obali,
- *most od zvonovine* (bronce) prva je konstrukcija kovinskoga mosta kakav će u upotrebu ući tek 1773. u Engleskoj,
- *željezni most*, konstrukcija je visećega (lančanoga) mosta kakav će biti sagrađen tek 1874. u Francuskoj,
- *most s jednim užetom* prvi je poznati nacrt žičare.

Na kraju je djela popis *Naše naprave ili strojevi*, u kojem je naveo šezdeset i jednu konstrukciju za koje je smatrao da su izvorno njegove. Prvi pretisak *Novih strojeva* objavljen je u Münchenu 1965. godine. Hrvatski pretisak s prvim prijevodom opisa strojeva na hrvatski jezik (V. Muljević) objavljen je u Zagrebu 1993.

Vrančiću su tijekom stoljeća pridavali i druga porijekla, pa su ga obilježavali kao Talijana, mađarskoga matematičara i sl. Njegove su izume pripisivali drugima, pa tako i njegov padobran Leonardu da Vinciju.

U Hrvatskoj se Vrančić nakon dugih godina zaborava sve više istražuje i spominje. Godine 1969. medaljon s njegovim likom (rad K. Angeli-Radovanija) ugrađen je na rektorski lanac Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatski sabor je 1992. ustanovio Državnu nagradu tehničke kulture "Faust Vrančić", 1993. postavljeno je njegovo poprsje (K. Angeli-Radovani) u Parku skulptura velikana hrvatskog prirodoslovlja i tehnike u Tehničkom muzeju Nikola Tesla u Zagrebu, a u Šibeniku se održava godišnja kulturna manifestacija Dani Fausta Vrančića.